

Posudek na bakalářskou práci Anny Frantalové
„Galština a její stopy ve francouzštině“

PhDr. Richard Vacula, Ph.D. (*oponent*)

Studentka oboru Francouzská filologie Anna Frantalová zvolila pro svou bakalářskou práci téma galštiny jako nejvýznamnějšího substrátového jazyka současné francouzštiny. Vzhledem k tomu, že většina syntetických zdrojů ke studiu tohoto jazyka existuje ve francouzštině či angličtině, je práce rovněž motivována snahou podat ucelený pohled na danou problematiku v autorčině rodném jazyce (k dílu V. Blažka viz ještě níže). Autorka si neklade za cíl odkrývat nová fakta či novátorským způsobem analyzovat dostupné údaje, ale především na základě existujících pramenů syntetickým způsobem představit tento historický jazyk a jeho vztah k francouzštině. S ohledem na tento charakter práce a také na fakt, že téma galštiny nepatří mezi oblasti, kterým bych se intenzivněji věnoval, se ve svém posudku zaměřím především na otázku formálního zpracování daného tématu.

Práce je přehledně a převážně logicky strukturována: studentka nejdříve zasazuje galštinu do systému ostatních keltských jazyků a jejich dílčích větví a do kontextu územní expanze a následného ústupu tohoto indoevropského etnika. Následně vymezuje dostupné prameny pro studium daného jazyka, stručně zmiňuje otázku dialektů galštiny a v nejrozsáhlejší, páté části se zabývá rekonstruovanou podobou galštiny a jejími případnými rezidui v současné francouzštině, a to z pohledu fonologického/fonetického, morfologického, syntaktického i lexikálního. Uvedená bibliografie je zajímavá a její šíře je podle mého názoru pro bakalářskou práci přijatelná. Autorka připojila rovněž dvě obrazové přílohy.

Logickému dělení na kapitoly však škodí jistá disproporce, pokud jde o jejich rozsah: nejvýrazněji je to patrné v případě 4. části, věnující se galským dialektům, která zaujímá necelou jednu stranu (a navíc tématicky spíše patří k části věnující se rozšíření Keltů a jejich jazyků). Kvalitě předložené práce také neprospívá fakt, že studentka směšuje pojmy *závěr* a *résumé*: připojené résumé ve francouzštině je totiž, nemýlím-li se, doslovným překladem závěrečné části práce (a závěr práce připomíná svým charakterem spíše résumé); tak by tomu skutečně být nemělo (zjevnou nejasnost má autorka rovněž, pokud jde o termín *shrnutí*: na s. 29 dole oznamuje *shrnutí výše uvedeného*, namísto toho však uvádí z větší části nové informace).

Pokud jde o obsahovou stránku práce, je třeba ocenit, že autorka přistupuje ke zvolené problematice v její šíři. Na druhou stranu je ale škoda, že některé otázky nebyly pojednány hlouběji (např. problematika mísení galštiny s latinou a jejího postupného zániku), v některých pasážích pak práce budí dojem poněkud povrchního kompilátu zdrojových dokumentů.

Některé uváděné informace jsou kromě toho nekompletní (např. výčet jednotlivých větví indoevropských jazyků na s. 10, ř. 3-4, aniž by bylo uvedeno, že jde pouze o ilustrativní příklady) nebo nepřesné (na s. 11, ř. 17-18, je uvedeno následující chronologické členění vývojových fází keltských jazyků: „*starší (700 př. n. l.-400 n. l.) a mladší (po roce 500 n. l.)*“ – není tedy zřejmé, kam spadají léta 401-500; podobná nepřesnost se vyskytuje na s. 14, ř. 16-20).

Nepřesnost faktická snad v některých případech vyplývá z obtíží formulačních či z jisté roztržitosti (např. s. 10, ř. 2-13: „*Keltské jazyky tvoří [...] větev jazyků indoevropských [...]. Tuto větev můžeme dále členit [...] na jazyky tzv. kentumové a satemové. Dalším je dělení [...] na jazyky q-keltské [...] a p-keltské [...].*“ – první zmíněné dělení se přitom týká

indoevropské jazykové rodiny a pouze druhé se vztahuje ke keltské větvi; ještě pozoruhodnější zkratky se autorka dopustila v résumé na s. 46, ř. 2-5: „[...] *description [...] du gaulois [...]. Quoiqu'il s'agisse d'une des langues mondiales les plus parlées [...]*“¹). O jistých formulačních obtížích svědčí také fakt, že se v textu vyskytují pasáže, jejichž význam nemusí být pro čtenáře zcela srozumitelný - viz např. s. 20, ř. 3-6:

Galská vlastní jména v latinských a řeckých nápisech mohou být zaznamenávána mnohem lépe než ta, která pocházejí z rukopisů. Různé dokumenty jsou v době svého vydání aktuální, obecně v nich nejsou žádné chyby v přepisu. Přesto je otázkou, zda jsou zde galská jména správně přepsána.

Podobně na s. 28, ř. 11-13:

Odlišné podoby intervokálních /w, g, s/, vložené mezi c a g vedly některé autory k tomu, aby předpokládali existenci lenizace v galštině.

Na jiných místech textu nacházíme závažnější rozpory, např. na s. 23, ř. 19, autorka tvrdí, že „[...] roku 196 [...] galština byla již mrtvá“, naproti tomu na s. 46, ř. 3-4 uvádí, že byl tento jazyk užíván až do konce 1. tisíciletí n. l. (i zde jde zřejmě o chybu z nepozornosti: rukopis Endlicherova glosáře nepochází z r. 196, ale z r. 796, jak uvádí V. Blažek v článku *Keltské jazyky*¹; s ohledem na tuto dataci je však odvážné tvrdit, že galština byla užívána až do konce 1. tisíciletí - na základě jakého zdroje tak autorka činí?). Podobně na s. 42, ř. 21-23, studentka uvádí, že výraz *caballus* (fr. *cheval*) je galského původu a odtud se rozšířil po celé římské říši; naproti tomu na s. 41, ř. 18-19, uvádí totéž slovo jako příklad výrazu, jehož původ není snadné určit.

V dalších případech se pak studentka dopouští jednoznačných omylů (ve zmíněném výčtu rysů moderních keltských jazyků na s. 13, ř. 8, např. uvádí, že tyto jazyky formálně rozlišují sloveso *být* ve funkci spony a naproti tomu *být* s významem existenčním, což dává v pozn. 14 do souvislosti s kastilskými slovesy *ser* a *estar* – v tomto případě je však formální rozdíl motivován především sémantickým výběrem na ose *trvalost* – *přechodnost*, přičemž obě slovesa mohou plnit roli spony; na s. 29, ř. 17-18 zase autorka konstatuje: „*Uvnitř slova byl [v latině] přízvuk vždy na poslední slabice (s výjimkou tzv. lehké slabiky)*.“ – pro klasickou latinu byl přitom charakteristický přízvuk paroxytonický a proparoxytonický, na poslední slabiku se začal přesouvat až v souvislosti s redukcí gramatických koncovek v pozdních fázích vývoje jazyka).

V některých případech by bylo namístě přesnější vážení užívaných termínů (např. s. 15, ř. 12-13: *starší doba železná není archeologická kultura*, nýbrž jedna z fází obecně přijímané periodizace pravěkých dějin). Vzhledem k tomu, že jde o práci z oblasti jazykovědy, je pak zejména třeba preciznějším způsobem užívat adekvátní terminologii lingvistickou. Vedle drobných chyb z nepozornosti (např. s. 28, ř. 13: „[*lenizace*] *intervokálních samohlásek*“) se autorka dopouští i závažnějších pochybení, např. na s. 10, ř. 17-19, tvrdí: „[...] rozdíl [...] můžeme demonstrovat na [...] příkladu rozdílného pojetí skupiny znaků qu. [...] jazyky p-keltské jej (sic) změkčují na p.“ Abstrahujme od výrazu „pojetí skupiny znaků“ a konstatujme pouze, že:

- i) skupinu znaků nelze změkčovat;
- ii) výraz změkčovat není možné považovat za seriózní lingvistický termín;
- iii) i pokud budeme chápat změkčování jako palatalizaci, nelze výsledný foném /p/ považovat za palatalizovaný foném /k^w/, přestože jeho palatalizace byla pravděpodobně jednou z fází tohoto artikulačního posunu.

¹ BLAŽEK, Václav. *Keltské jazyky*. [online]. [cit. 2012-09-08]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/jazyk/files/keltjaz.pdf>

Nesmírně pozoruhodný je dále např. termín *severská francouzština* (s. 30, ř. 18), neznámá pro mně dosud byla rovněž *belgičtina* (s. 34, ř. 8), jasné není ani, jak by měl latinský *pravopis* souviset s *pronikáním galských slov do moderní francouzštiny* (s. 42, ř. 1-5) a ve výčtu by bylo možno pokračovat. Autorce bych propříště doporučil více vážit slova a zaměřit se na přesnost jejich užívání.

Práce má bohužel také některé formální nedostatky, které snižují její kvalitu. Za největší problém považuji odkazování na použité zdroje, které v práci podle mého názoru není zcela dostatečné. Jako jeden z příkladů lze uvést tvrzení na s. 38, ř. 9-11: „*O vlivu ostatních tematických oblastí morfologie [mimo oblast numeralii] na dnešní francouzštinu lze pochybovat, neboť u substrátových jazyků není takový vliv obvyklý*“ - chybí odkaz na jakýkoli autoritní zdroj, podobně jako v mnoha dalších případech. Doplňme ještě, že zdroj chybí také u tabulky na s. 18 (u níž není popsán ani její obsah) a u přílohy 1. Systém odkazování kromě toho vykazuje značnou nedůslednost: některá díla jsou uvedena v bibliografii, přičemž v textu na ně chybí jakýkoli konkrétní odkaz, jiná jsou naproti tomu uvedena v poznámce pod čarou, a v bibliografii chybí, odkaz na další pak schází zcela. Příkladem mohou být s. 39-41, kde se autorka věnuje otázce slovní zásoby a uvádí přehled lexikografických děl:

- v úvodu k této kapitole uvádí, že níže zmíněné informace vycházejí z díla Lambertova a Rickardova; v bibliografii jsou však uvedeny 2 Lambertovy práce a není zřejmé, o kterou z nich se studentka v této pasáži opírá; Rickardova práce je zase uvedena v bibliografii i v poznámce pod čarou;
- v textu zmiňovaní autoři Gamillscheg, Wartburg, Hamon, Evans a Schmidt nefigurují v bibliografii ani v poznámce pod čarou, a to přestože díla druhých dvou zmíněných autorů charakterizuje studentka jako „*velmi hodnotné práce*“ (s. 40, ř. 17); lze to pominout s ohledem na předem ohlášené přejímání z děl Lamberta a Rickarda, přesto by však bylo vhodné uvést alespoň názvy jejich prací;
- dílo P.-M. Duvala rovněž není uvedeno ani v bibliografii ani v poznámce pod čarou, v textu je však zmíněn celý jeho název;
- díla autorů Bloch/Wartburg, Meyer-Lübke, Dottin a Holder jsou uvedena v poznámce pod čarou, ne už v bibliografii.

Nejvíce překvapující je absence odkazu na již zmíněný česky psaný článek *Keltské jazyky*, jehož autorem je sám vedoucí studentčiny práce, V. Blažek, a který je volně dostupný on-line na webu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Autorka přitom zcela zjevně mnohé informace, ba i celé pasáže z tohoto díla přebírá. Tento fakt mimochodem kontrastuje s autorčinou ambicí reagovat na nedostatek česky psaných pramenů.

Navíc ani seznam bibliografie není formálně zcela v pořádku. Vedle jednotlivých drobnějších pochybení není např. uveden kompletní vydavatelský údaj u třetí publikace V. Blažka, v případě práce D. Stiftera pak chybí jakékoli další údaje kromě názvu práce. Vydavatelský údaj, resp. dostupnost by bylo vhodné uvést i u periodika a internetového zdroje. Propříště bych studentce doporučil, aby se seznámila s některým z dnes všeobecně užívaných systémů odkazování a ve svých dalších pracích jej důsledně používala (např. tzv. Harvardský systém, tj. v textu uvedené jméno autora, rok vydání díla, popř. stránka a na konci práce kompletní bibliografie s roky vytčeným hned za jméno autora; poznámky pod čarou pak slouží pouze pro vysvětlení, upřesnění apod.).

Drobným formálním nedopatřením je pak omyl v číslování kapitoly 5.4 (v textu a obsahu je uvedeno 6.4). Je rovněž vhodné upozornit, že text úvodního čestného prohlášení není úplný, konkrétně studentka vynechala požadovanou pasáž stvrzující, že práce nebyla

využita v rámci jiného VŠ studia (viz Opatření děkana č. 15/2012, Čl. 3, bod 5-c; dostupné z <http://www.ff.cuni.cz/FF-9106.html>).

Bylo by rovněž potřeba sjednotit fonetickou, resp. fonologickou transkripci: jednak je třeba důsledně uvádět fonémy v šikmých závorkách (např. /y/, eventuelně konkrétní realizaci v závorkách hranatých, např. [y]), jednak by bylo vhodné užívat mezinárodní fonetickou transkripci dle API (tedy např. nikoli /ü/, ale /y/; nejasné je také např. tvrzení na s. 10, ř. 18-19: „výslovnost [grafému qu je] q“) nebo přinejmenším užívanou transkripci sjednotit (autorka např. pro dlouhou vysokou zadní labializovanou samohlásku na s. 27, ř. 25-26, užívá znak „/ú/“, a na s. 29, ř. 25, naproti tomu „u:“; na s. 29, ř. 3, pak grafémem „ú“ označuje samohlásku přizvučnou, nikoli dlouhou).

Mimo tato formální pochybení je třeba ocenit, že práce je psána poměrně kultivovaným jazykem, což nebývá pravidlem. Místy se však přesto autorka nevyhnula některým nešvarům, mezi něž patří zbytečně složitá souvětí s vloženými pasážemi (např. hned v úvodu, s. 7, 2. věta) či nemístné používání floskulí (např. s. 9, ř. 7-8: „*Pro tuto část jsem [...] zvolila dělení na stopy v oblasti fonetiky a fonologie, morfologie a syntaxe a v neposlední řadě také tvorby slov.*“ - jde přitom o téměř kompletní výčet obsahu podkapitol 5. části, v „poslední řadě“ zbývá zmínit pouze lexikum). V tomto ohledu lze v práci konstatovat značný vliv současné publicistické „novořeči“ (viz např. s. 8, ř. 22: „[lingvistický obsah studovaných pramenů] bylo třeba rozklíčovat“; také k užívání internacionalismů a neologismů by bylo možno přistupovat citlivěji – viz s. 41, ř. 20-22: „[...] přístup filologický [...] precizuje historii podoby slova, verifikuje jej (sic) v rukopisech [...]. [...] filolog [má] tendenci preferovat tvary leckdy méně autentické [...]“). Se současnými trendy patrně souvisí rovněž nadužívání angličtiny: není jasné, proč autorka ve výčtu zaniklých keltských jazyků (s. 11, 4. odst.) uvádí v závorce jejich anglická označení, zejména však, proč je název lyonského muzea uváděn v anglické podobě (*Gallo-Roman Museum*, viz s. 24, ř. 22), a nikoli v originále (*Musée gallo-romain*).

Zdržím-li se u stylu práce, některým pasážím by dále po mém soudu svědčila jistá míra autorské a vědecké skromnosti. Jeden příklad za všechny: tvrdit, že bakalářská práce významným způsobem doplňuje stěžejní díla francouzských autorů (byť jde o jejich doplnění převzatými poznatky z dalších autoritních zdrojů) je, podle mého názoru, formulačně poměrně odvážné. Vzhledem k tomu, že podstatná část práce je psána v 1. os. sg. (ich-forma), působí podobně nemístným dojmem rovněž občasná pasáže v 1. os. pl., které vesměs uvádějí přejaté názory badatelů v dané oblasti (např. s. 27, ř. 9: „Domníváme se, že ačkoliv bylo tau gallicum zapisováno jako di- nebo tri-graf (sic), bylo jediným segmentem [...]“; podobně s. 34, ř. 24-25: „[...] dosud [jsme] nebyli schopni rekonstruovat časování sloves.“).

Kromě relativní kultivovanosti jazyka je rovněž třeba ocenit poměrně malý počet pravopisných a gramatických chyb, přestože zcela se jim autorka vyhnout nedokázala; v práci lze nalézt občasně chyby pravopisné a morfologické (zvláštní pozornost zasluhuje autorčina nejistota, pokud jde o pravopis glotonym, příp. etnonym - např. s. 14, pozn. 17: *baskitština*; s. 11, ř. 23: *lepontština* / s. 12, pozn. 9: *leponština*; s. 10, ř. 14: *brythonský* / s. 11, ř. 10: *brytonský* / s. 29, ř. 25: *britonština*; fr. résumé s. 46, ř. 13: *le lepontic* místo *le lépontique*; s. 21, ř. 23, 25: *jazyk Treveri* místo *Treverů*, ř. 26: *s Treveri* místo *Trevery*), syntaktické (např. s. 15, ř. 4-5: „silný ústup jazyka, doprovázený ztrátou společenského postavení jejich mluvčích“) i chyby v interpunkci (nejčastěji jde o chybějící čárku ve větě, např. s. 8, ř. 3, případně o čárku přebývající, např. s. 41, ř. 12). Kromě těch, které již byly zmíněny výše, se vyskytují rovněž další chyby stylistické (nejčastějším prohrěškem je opakování stejného výrazu krátce po sobě, např. s. 34, ř. 10-11: „Otázka původu vigesimální soustavy ve francouzštině je tedy otázkou.“; s výše zmíněným užíváním „novořeči“ pak kontrastují

některé syntaktické archaismy, zejména nadužívání instrumentálu - např. s. 44, ř. 22-23: „rekonstrukce [...]se [...] jeví velmi problematickou a [...] téměř nemožnou.“). Pro úplnost dodejme, že naopak velmi vysoký počet chyb obsahuje francouzsky psané résumé – zjevně byla opomenuta korektura rodilým mluvčím, která by v případě podobné práce měla být samozřejmostí.

Jak již bylo naznačeno, i přes nemalé ambice, prezentované v úvodu, je bakalářská práce *Galština a její stopy ve francouzštině* především zjednodušeným kompilátem existujících zdrojů bez hlubší snahy o vlastní interpretaci, jehož úroveň navíc snižují mnohé terminologické a faktické nepřesnosti a formální pochybení. Přesto se domnívám, že autorka splnila požadavky kladené na bakalářskou práci, to jest prokázala schopnost vyhledat adekvátní zdroje a syntetickým způsobem s nimi pracovat. Proto práci doporučuji k obhajobě a navrhuji ji klasifikovat známkou *velmi dobře až dobře*.

K vlastní obhajobě navrhuji – kromě vyjádření k uvedeným připomínkám a výhradám – rovněž některé otázky, které nebyly podle mého názoru v práci dostatečně objasněny:

- 1) Proč je lenizace intervokalických konsonantů považována za vliv galštiny, když ji znají i románské jazyky vzniklé na jiném substrátu?
- 2) Proč je palatalizace velár před /a/ rovněž považována za galský vliv, když zasáhla území galorománských jazyků pouze omezeně (zjednodušeně řečeno nezasáhla severní jazyky oïl a jižní jazyky oc) a jaká je situace v ostatních keltských jazycích?
- 3) Jakým způsobem souvisí rumunština s teorií o keltském původu některých francouzských číslovek (viz. s. 34 nahoře) a jakou souvislost s nimi má belgická a švýcarská francouzština (není totiž pravdivé tvrzení na téže straně, že tyto variety francouzštiny vigesimální systém neznají – v belgické fr. se užívá číslovka *quatre-vingt(s)* stejně jako ve Francii a neznámá není ani ve švýcarské francouzštině (kde se kromě ní užívají rovněž tvary *octante* a *huitante*); podobný systém užívá – pokud je mi známo – rovněž pikardština (*quater-vint*), některá nářečí valonštiny (*cwatrè-vint*, ale vedle toho *utante*) a západní dialekty frankoprovensálštiny (*quatro-vingts* oproti východnímu *huitanta*).

Richard Vacula, 7. září 2012